

*Т.В.Кононенко,
доктор філософських наук,
доцент кафедри документознавства,
філософії та філологічних дисциплін БДФЕУ*

М.О.БЕРДЯЄВ: ДОСВІД ПЕРСОНАЛІСТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

У сучасному філософському дискурсі спостерігається загострення інтересу до проблеми людини, її природи, сутності, цінностей, смислу життя. Гуманітарна наука поступово відходить від принципу строгого розмежування у вивченні цієї проблеми. Йдеться про необхідність комплексного вивчення людини.

В історії філософії М.О.Бердяєв виступає як представник персоналістичної філософії. Проблеми особистості, свободи, любові, творчості – центральні в його філософській системі. Він надзвичайно високо підносить статус людини. Вона містить у собі подвійний образ і подобу: мікрокосм і мікротеос. Філософ постійно підкреслює, що божественна і людська таємниці – суть одна. Йдеться про необхідність розкриття боголюдяності всього людства в цілому і кожної людини зокрема. Дві енергії – божественна (благодать) і людська (творчість) – взаємодіють одна з одною. Через свободу, любов і творчість людина і реалізує образ і подобу Бога.

Звернення до досвіду вітчизняної філософії, акцентування уваги на антропологічній та аксіологічній проблематиці є корисним у часи трансформації ціннісних систем, пошуків нових відповідей на питання сутності та призначення людини.

Метою даної статті є аналіз філософської концепції М.О.Бердяєва, зокрема проблем свободи та творчості.

Серед сучасних вітчизняних досліджень у галузі філософської антропології та аксіології виділимо праці Т.В.Лютотою, В.А.Малахова, М.В.Поповича, Н.В.Хамітова. Історії російської релігійної філософії присвячені праці Г.Є.Аляєва, В.В.Лімонченко, В.С.Мовчан, Т.Д.Суходуб. На наш погляд, досі дискусійними лишаються питання понятійно-категоріального апарату, недостатньо розроблені питання співвідношення базових цінностей, аксіологічного наповнення свободи, любові та творчості (компоненти, їх визначення та аналіз).

У праці «Сенс творчості. Досвід виправдання людини» М.О.Бердяєв пише: «Всесвіт може входити в людину, нею асимілюватися, нею пізнаватися і осягатися лише тому, що в людині є весь склад всесвіту, всі його сили і якості, що людина – не дрібна частина всесвіту, а цілісний малий всесвіт. Пізнавальний ендосмос і екзосмос можливий лише між мікрокосмом і макрокосмом. Людина проникає в смисл всесвіту, як у велику людину, як у макроантропос. Всесвіт входить у людину, піддається її творчому зусиллю, як малому всесвіту, як мікрокосму» [3, 57]. Людина перебуває «в», «поза» і «над» світом. Вона володіє особливим статусом, містить в собі одночасно загадку і розгадку світу. Вона – творіння подвійне, поляризоване, богоподібне та звіроподібне, здатне до піднесення та падіння, альтруїзму та егоцентризму. На відміну від більшості релігійних філософів, дану подвійність М.О.Бердяєв пояснює не гріхопадінням, а початковою свободою, що йде в безодню небуття, нічим і ніким не детермінованою. «Людина, – пише він, – пристрасно і болісно хоче почути голос Божий, але голос Божий чути лише в людині і через людину» [1, 95]. Іншими словами, кожен повинен зробити свідомий, вільний, ціннісний, тобто екзистенціальний, вибір на користь Бога, відповісти на його заклик.

Проблема людини тут виступає як пізнання та критика своєї даності, як творчість людини – особистості на релігійній основі. Слід погодитися з В.В.Лімонченко [5], що Срібний вік являє собою рух до багатовимірності людини. Це не гарантовано стійкий прогрес, а «мужня відкритість, яка загрожує безоднями та катастрофами». На противагу космоцентризму Античності (розчинення людини в космосі) і антропоцентризму Відродження (обожнювання людини) Срібний вік демонструє теоцентричний гуманізм – прагнення до обожнення. М.О.Бердяєв принципово розмежовує поняття «індивідуум» та «особистість». Індивідуум – поняття натуралістично-біологічне. Він пов'язаний з матеріальним світом і породжується біологічним процесом. Його завдання – відтворення, збереження життя людського виду. Особистість же – поняття релігійно-духовне. Це ідея, задум Бога, образ і подоба. «Особистість є цілісність і єдність, які мають безумовну та вічну цінність» [1, 97]. На відміну від індивідуума, особистість націлена на самозростання, самоподолання, а не на самозбереження. Вона є цінністю, передбачає існування вищої цінності – Бога. Як зазначає філософ, індивідуум походить від батька

та матері, особистість же – від Бога. Складність полягає в тому, що людина поєднує в собі індивідуум та особистість, функціонує і як людина-індивідуум, і як людина-особистість.

Особистість не є готовою даністю. Протягом усього життя вона самостворюється, самозбагачується. «Боротьба за особистість, утвердження особистості болючі. Самоздійснення особистості передбачає опір, вимагає боротьби проти влади світу, яка поневолює, незгода на конформізм зі світом. Відмова від особистості, згода на розчинення в навколишньому світі може зменшити біль, і людина легко йде на це. Згода на рабство зменшує біль, незгода збільшує біль. Біль у людському світі є породження особистості, її боротьби за свій образ» [2, 446]. Особистість, свобода як базовий показник особистості припускають згоду на біль. Особистість, свобода та страждання – взаємозумовлені явища та поняття. Особистість має «чуттєвилице» до страждань. Вона є «потенційний всесвіт в індивідуальній формі», з'єднує універсально-безконечне та індивідуально-особливе. Вона – «екзистенціальний центр світу» – завжди цілісна, індивідуальна та унікальна. «Особистість повинна здійснювати самотутні, оригінальні, творчі акти, і це тільки і робить її особистістю, становить її єдину цінність» [2, 442].

М.О.Бердяєв розрізняє поверхове та глибинне «Я». Як правило, людина веде подвійне життя: зовнішнє, несправжнє і внутрішнє, справжнє. Поверхове «Я» надзвичайно раціоналізоване та соціалізоване. У зовнішньому житті людина звернена до суспільства та держави, грає певні ролі, часто порушує принцип вільного самовизначення. Вона захищає себе та пристосовується до навколишнього світу. У внутрішньому житті – до першореальності – Бога і свободи. Людина постійно долає власне «Я», трансцендує. Цей процес відбувається у двох напрямках. Перший – об'єктивація. Тут діє поверхове «Я». Це шлях загальнообов'язкових правил поведінки, які лише посилюють відчуження людини-особистості від суспільства. Другий напрямок – трансуб'єктивне трансцендування. Людина-особистість – суб'єкт серед суб'єктів. Тому другий шлях одночасно затверджує і суб'єктність окремо взятої людини-особистості, і необхідність трансценденції, виходу за межі власного «Я». Трансуб'єктивне трансцендування – це сфера дії глибинного «Я», екзистенціальної зустрічі та спілкування людини-особистості з іншою людиною-особистістю, суспільством, природою, Богом.

З точки зору М.О.Бердяєва, людський дух перебуває в полоні. Світ – зосередження гріха та зла, «диявольської необхідності». Філософ стверджує, що існує об'єктивний початок зла. Світ спочатку є безбожним, він – «ариманової природи». Людина ж – не від світу, а від Бога. Щоб звільнити себе, вона повинна піднятися вгору. Це рух по лінії, яка поза світом, – в парадигмі духу. Світ є шлях кожної людини, шлях подолання, зживання зла. «Крізь героїчний дуалізм, крізь протиставлення божественного та «мирського» входить людина в монізм Божественного життя. Все в світі має бути іманентно піднесене на хрест. Так здійснюється божественний розвиток, божественна творчість» [3, 23]. Людина потребує Бога, але й Бог потребує людину. У людині народжується Бог, а в Бозі – людина. Це «остання таємниця». Людина – мікротеос і мікрокосм – покликана відкрити Бога світу, а світ – Богові.

У своєму розвитку світ проходить три фази божественного одкровення: закон (Бог-Отець), спокутування (Бог-Син) і творчість (Бог-Дух). Всі три фази не мають чітких хронологічних рамок і співіснують одна з одною. Перша фаза – викриття гріха людини через закон і одкровення божественної могутності, друга – усиновлення людини Богом і одкровення позбавлення від гріха, третя – остаточне одкровення творчої людської природи і сутності, становлення божественної могутності самої людини.

Свобода – ключова ознака людини, створеної за образом і подобою Бога. У ній – абсолютна досконалість плану творення. Протоіерей Іоанн Мейєндорф [6] визначає М.О.Бердяєва як філософа свободи, який в цьому розумінні стоїть на лінії святоотецької традиції. Згідно з М.О.Бердяєвим, смисл всього буття безпосередньо пов'язаний з таємницею свободи гріха. Творець не створює необхідно і примусово досконалого і доброго творіння. Основа досконалості і добра – у свободі, вільній любові. Кожному творінню дано реалізувати або не реалізувати свою ідею, особистість. Таким чином, основою історії виступає гріх, саме з гріха починається історія людського роду. Гріх розчленовує весь світ, відокремлює одного суб'єкта від іншого, суб'єкта від об'єкта. Розуміючи свободу як «свободу від», а не «свободу для», повстання і відпадання, творіння потрапляє в кабалу від світу. Світ щодо людини стає зовнішнім, чужим, а головне – матеріально важким. Тепер у ньому панує матеріальна необхідність. М.О.Бердяєв підкреслює, що християнство – це релігія воскресіння

плоті. Плоть відіграє провідну роль. В умовах Царства Земного необхідно її одухотворити і врятувати для Царства Небесного. Смісл історії – спокутування, вільне і любовне возз'єднання всього суцього в Бозі, обоження. Йдеться не про перемогу над стражданням (результатом), а про перемогу над злом і гріхом (джерелом). Грішна людина, безумовно, є данник страждань. Зло, гріх, боговідступництво виступають в якості необхідного фактора порятунку. Необхідно усвідомити їх зміст, перестраждати і свідомо відступити, зробити екзистенціальний вибір на користь Бога, любові і добра.

Справа порятунку здійснюється двома енергіями: людською і божественною. Центральною постаттю виступає Боголюдина. Християнство як комплекс моральних принципів і повчань без персони Ісуса Христа не несе в собі нічого нового й оригінального. Ці принципи і повчання в тій чи іншій варіації вже відомі і східному, і західному світу. *«Одне тільки абсолютно ново і оригінально в християнстві – Сам Христос; Його тільки не було ще в світі та іншого Христа ніколи не буде»* [4, 168]. Кожна культура стародавнього світу має релігійний зміст і місію – підготувати ґрунт для прийняття Ісуса Христа. Шлях порятунку – це особистість Ісуса Христа, а не принципи і повчання. Отець і Син бажають вільної любові. *«Велика таємниця людської свободи прихована в тому, що Син Бога помер на хресті, був принижений і пошматований.* Цим безсиллям і приниженням Самого Бога була відкрита світу таємниця вільної любові, смісл творення. Смісл творення в тому, щоб людина і за нею весь світ полюбили Бога – Любов, а не злякались Бога – Сили» [4, 170].

Процес порятунку пов'язаний з третьою епохою і третім заповітом. Третя – епоха Святого Духа – епоха свободи і любові, розкриття боголюдяності людини і людства. З точки зору вітчизняного мислителя, дана ідея в повному обсязі традиційним християнством не осмислюється. Необхідна нова релігійна антропологія. Якщо католицтво постає одночасно непомірним і приниженням, і піднесенням людини, в ньому сильна властолюбна і самолюбна стихія, то православ'я – винятково приниженням, зникненням людини в Бозі. М.О.Бердяєв пише про хибність католицької антропології та повну відсутність такої в православ'ї. Питання – дискусійне.

Обоження – одна з центральних і доктринальних тем візантійського богослов'я. Як зауважує С.С.Хоружий, саме вона містить у собі специфіку православної релігійності. Обоження – дійсно, самий

сміливий релігійний ідеал. Це відповідь православ'я на питання про призначення, заключну мету християнського подвигу. Постулюється не просто можливість, а необхідність для людини стати Богом, докорінно змінити свою природу та сутність. Це не абстрактна ідея, а принцип внутрішнього життя. Обоження обов'язково зберігає цілісність і унікальність людської особистості. Воно зачіпає всю людину: і тіло, і душу. «Так стверджує вже Макарієв корпус: «Петро залишається Петром, Павло – Павлом і Філіп – Філіпом; кожен, сповнившись Духа, перебуває у власному своєму естві та істоті»» [8, 156]. Обоження є наслідком втілення. І тут М.О.Бердяєв не відкриває нічого нового. У візантійському богослов'ї Бог сходить у світ, тим самим створює можливість для сходження людини. Втілення вже постає як обоження людської природи, оскільки в Ісусі Христі здійснюється іпостасне з'єднання двох природ. У Посланні до галатів з цього приводу говориться: «Я розп'ятий з Христом.

І живу вже не я, а Христос проживає в мені» [Гал. 2:19–20].

Філософ пише, що революціонер, який полум'яно вірує в соціальну евдемонію, як і традиційне християнство, сповідує хибну антропологію. Його заповіт – це заповіт жертви. Він мислить себе героєм, рятуватимом, жадає принести себе в жертву в ім'я спокутування всіх гріхів. Фактично він бажає бути Ісусом Христом. У цій заміні Бога людиною міститься спокуса, зло приймає обличчя добра. Саме по собі страждання не є метою. Це «хвороба буття», «схил до небуття». Образ страждаючого світу не відповідає ідеальному задуму Бога-Творця. Страждання – знак, наслідок злочину. Людина, на думку М.О.Бердяєва, має намір відкупитися стражданням. Зло і гріх необхідно долати активно та творчо.

Досліджуючи православний і католицький містичний досвід, філософ зазначає, що на Сході Ісус Христос постає як суб'єкт, подається «в» людині, на Заході ж – як об'єкт, подається «поза» людиною. У православ'ї набагато сильніше «безпосереднє відчуття Христа». Якщо на Сході має місце «містична насиченість», то на Заході – «містичний голод». У православній містиці Ісус Христос – основа життя, в католицькій – об'єкт закоханості та наслідування. Якщо православний Схід активно розробляє ідею обоження, то католицький Захід лише підкреслює спрямованість людини до Бога. Ця різниця виразно позначається в архітектурному стилі. У православному храмі людина немов розпластана до сходження Бога, в католицькому –

навпаки, витягнута до Бога. З іншого боку, в цьому поділі і відмінності двох гілок християнства філософ убачає божественний промісел. Два типи та шляхи однаково необхідні для повноти релігійного життя. Без православної насиченості і католицької спрямованості нездійсненна всесвітня мета християнської церкви.

Кожна людська особистість незбагненна, невиразна, як і божественні особистості Святої Трійці. Кожна – унікальна. Звідси – її абсолютна цінність і трагічна приреченість. Кожна – самотня. Абсолютне злиття створеного неможливе. Прорив з власної самоті, на що неодноразово вказують вітчизняні релігійні мислителі, можливий лише через творчість. Творчість не впливає з біологічних, соціально-економічних чи соціально-політичних законів. Творчий акт, за визначенням М.О.Бердяєва, завжди є «звільненням» і «подоланням». З його допомогою людина намагається повернути втрачену внаслідок гріхопадіння чистоту. Іоанн Економцев пише: «Творче пізнання завжди богострімке, воно не може задовольнитися поганого безконечністю відносних істин, йому потрібен абсолют. Драбина логоносного сходження веде до Бога» [9, 179].

У християнській доктрині сам Бог дає людині впевненість у можливості відтворення божественної творчості в людському. М.О.Бердяєв акцентує увагу на абсолютно винятковому, царському відчутті людини, на релігійному усвідомленні Антропоса як божественного Ліка. Остання таємниця людини – народження в людині Бога. Остання таємниця Бога – народження в Бозі людини. У цьому – таємниця Боголюдини, Ісуса Христа. Філософ підкреслює вкрай важливий момент. В справі творчості людина перебуває наодинці з собою. Святе Письмо мовчить про творчість. Якби Святе Письмо виправдовувало і регламентувало, то творчість була б лише послухом. У цьому випадку порушується принцип свободи. «Бог премудро сховав від людини свою волю про те, що людина покликана бути вільним і сміливим творцем, і від Себе заховав те, що зробить людина у своїй вільній сміливості. Бог-Творець премудрим актом своєї абсолютної волі виключив з творення свого всяке насильство та примус, побажавши лише свободи свого творення та подвигу його» [3, 92]. Одкровення творчості йде не зверху, а знизу. Воно не теологічне, а антропологічне. М.О.Бердяєв успадковує ісихастську лінію двох енергій: божественної та людської. З одного боку, Бог відкриває свою волю через закон і дарує можливість спокутування через

єдинородного сина; з іншого боку, людина через творчість розкриває в собі образ і подобу, виявляє і стверджує свою божественну міць.

Творчість – «велика відвага». Її мета – «сходження в бутті». Творіння є творчий розвиток в Бозі, творча самотрансценденція. Воно не є закінченим і замкнутим актом семиденного творіння, а обов'язково передбачає подальший рух всередині божественного життя. Тобто Бог творить світ, тим самим закладає можливість подальшої творчості. Творчість і є можливою тому, що світ творимо. Тварність містить в собі образ і подобу творця. М.О.Бердяєв пише: «...в самій тварності є творці» [3, 117]. Природа і сутність людини – образ і подоба – творча природа і сутність. Весь світовий процес постає як «восьмий день творення», «творення, яке триває», в якому однаково беруть участь і Бог-Творець, і людина-творіння. Творчість людини не дорівнює, але подібна творчості Бога. Тільки Бог творить «вічний стан буття», «ієрархію живих істот». Людина ж збагачує світ, створює матеріальні та духовні цінності.

Для М.О.Бердяєва існують два рівноцінних шляхи подолання світу: аскетизм (досвід слухняності) і творчість (досвід відваги). Світ як осередок гріха та зла перемагається не тільки аскетично, а й творчо. Геніальність – інший релігійний шлях, рівноцінний шляху святості. З точки зору філософа, геніальність О.С.Пушкіна так само важлива, як і святість Серафима Саровського. «Життя не може бути до кінця розчиненим у святості, без залишку піднесено гармонізованим і логізованим. Бути може, Богу не завжди бажана благочестива покірність. У темних надрах життя навіки залишається кров, яка бунтує та богоборствує, і б'є вільне творче джерело» [3, 155]. Святий творить себе, створює усередині більш досконале буття, сприяє тим самим перетворенню всього світу. Геній же творить великі твори. На думку М.О.Бердяєва, рятує лише святість, геніальність може і погубити. Геній найчастіше демонічний. Однак і воля до святості, і воля до геніальності виступають релігійними імперативами. Святість і геніальність даються далеко не кожному, але кожному даються потенції святості і геніальності.

Творча особистість відображає парадигму дарування: з одного боку, вона отримує від вищої сили натхнення даром, з іншого – обдаровує творчістю навколишній світ. За зауваженням О.С.Панаріна [7], дарування має два значення: соціальне (збільшення капіталу довіри) і містичне (наживання благодаті). Творча особистість не має алібі,

вона не може посилається на перешкоди чи межі. М.О.Бердяєв підкреслює, що головна мета творця і творчого акту – це активне перетворення буття, творення нового світу, реалізація образу і подоби. Для мислителя основна проблема сучасності – проблема ставлення життя (буття) і творчості (культури). Людина мучиться протилежністю між «бути» і «створювати»: «Генії творили, але недостатньо були; святі були, але мало творили» [3, 280]. У перших двох фазах божественного одкровення – закон (Бог-Отець) і спокутування (Бог-Син) – творчість антагоністична і досконалості людини, і досконалості культури. Вона затиснута в лещатах даних прагнень. Лише у третій фазі – творчість (Бог-Дух) – людина в усій повноті свого життя перетворюється на творчий акт. М.О.Бердяєв пише, що не можна пасивно чекати Ісуса Христа Грядущого. Необхідно через творчість активно йти до нього. Ісус Христос ніколи не прийде до людини, яка не вчиняє творчий акт і не розкриває свою природу і сутність. Така людина знатиме Ісуса Христа Розіп'ятого, а не Ісуса Христа Грядущого.

Отже, персоналістична філософія М.О.Бердяєва базується на поняттях особистості, свободи і творчості. Йдеться, по-перше, про подвійний образ і подобу: людина є і мікрокосм, і мікротеос; по-друге, про динаміку розвитку: людина є творення двоїсте, поляризоване, здатне і до піднесення, і до падіння. Філософ неодноразово підкреслює, що як людина потребує Бога, так і Бог потребує людину. У людині народжується Бог, а в Бозі – людина.

Особистість постає як явище і поняття духовне і релігійне – образ і подоба Бога. Людина постійно творить себе в даній якості, зростає і долає власне «Я», орієнтуючись винятково на Бога. Ключовими ознаками особистості є свобода і творчість.

З точки зору М.О.Бердяєва, існують два рівноцінних шляхи порятунку: аскетизм (досвід слухняності) і творчість (досвід відваги). Кожен володіє і потенцією святості, і потенцією геніальності. Кожен повинен прагнути до активного переображення буття і реалізації образу і подоби. Порятунком здійснюється двома енергіями: божественною і людською. Він йде не тільки зверху, але й знизу. Центральною постаттю виступає Боголюдина. Через досвід слухняності і досвід відваги кожен повинен активно йти до нього. Порятунком обов'язково передбачає розкриття боголюдяності людини і людства, в якому однаково беруть участь і Бог-Творець, і людина-творіння.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бердяев Н.А.* О назначении человека. Опыт парадоксальной этики // *Бердяев Н.А.* Опыт парадоксальной этики. – М. ; Харьков, 2003. – С.23–422.
2. *Бердяев Н.А.* О рабстве и свободе человека. Опыт персоналистической философии // *Бердяев Н.А.* Опыт парадоксальной этики. – М. ; Харьков, 2003. – С.423–696.
3. *Бердяев Н.А.* Смысл творчества. Опыт оправдания человека // *Бердяев Н.А.* Смысл творчества: Опыт оправдания человека. – Харьков, 2002. – С.15–334.
4. *Бердяев Н.А.* Философия свободы // *Бердяев Н.А.* Философия свободы. – Харьков; М., 2002. – С.25–262.
5. *Лимонченко В.В.* Триумфальное шествие нечистой силы // Феномен философской критики в культуре российского Серебряного века (к 100-летию выхода сборника статей о русской интеллигенции «Вехи»). – Полтава, 2009. – С.239–249.
6. *Мейендорф Иоанн.* Духовное и культурное возрождение XIV века и судьбы Восточной Европы. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hesyachasm.ru/library/creation/mey1.htm>
7. *Панарин А.С.* Православная цивилизация в глобальном мире. – М., 2002. – 496 с.
8. *Хоружий С.С.* К феноменологии аскезы. – М., 1998. – 352 с.
9. *Экономцев И.Н.* Православие, Византия, Россия. – М., 1992. – 233 с.

Кононенко Т.В. М.О.Бердяев: досвід персоналістичної філософії.

В статті аналізується філософська концепція М.О.Бердяєва. В якості ключових досліджуються проблеми людини, особистості, свободи та творчості. Акцентується увага на персоналізмі, філософ надзвичайно високо підносить статус людини та особистості. Йдеться, насамперед, про подвійний образ і подобу: людина – це і мікрокосм, і мікротеос; розглядається динаміка розвитку: людина є творіння двоїсте, поляризоване, здатне і до піднесення, і до падіння. Особистість постає як явище і поняття духовне і релігійне – образ і подоба Бога. Досліджується положення про необхідність самотрансценденції, реалізації людини в творчому акті.

Ключові слова: персоналізм, людина, особистість, свобода, творчість.

Кононенко Т.В. Н.А.Бердяев: опыт персоналистической философии.

В статье анализируется философская концепция Н.А.Бердяева. В качестве ключевых исследуются проблемы человека, личности, свободы и творчества. Акцентируется внимание на персонализме, философ чрезвычайно высоко поднимает статус человека и личности. Речь идет, прежде

всего, о двойном образе и подобии: человек есть и микрокосм, и микротеос; рассматривается динамика развития: человек есть создание двойственное, поляризованное, способное и к возвышению, и к падению. Личность предстает как явление и понятие духовное и религиозное – образ и подобие Бога. Исследуется положение о необходимости самотрансценденции, реализации человека в творческом акте.

Ключевые слова: персонализм, человек, личность, свобода, творчество.

Kononenko T. N. Berdyayev: Personalistic Philosophy Experience.

The article is aimed at N. Berdyayev's philosophical concept analysis. The problems of a human being, a person, freedom and creativity are regarded as the key ones. The line of personalism is in the focus as a factor for the philosopher to reach up the status of a human being and that of a personality to the immense height. Firstly, there is regarded the double image and similarity as a human being is both microcosm and macrocosm. Secondary, there is stated development dynamics, the latter means that a human being is a double, polarized creature prone to both rising and falling. A personality is described as a concept and a manifestation of both spiritual and religious nature – that of God's image and simulacrum. There is also investigated the statement on necessity of self-transcendence and human realization in an act of creativity.

Key words: personalism, a human being, a personality, freedom, creativity.